

HÅLLBARA LÄRMILJÖER I FÖRSKOLAN

NACKAS KOMMUNALA FÖRSKOLOR

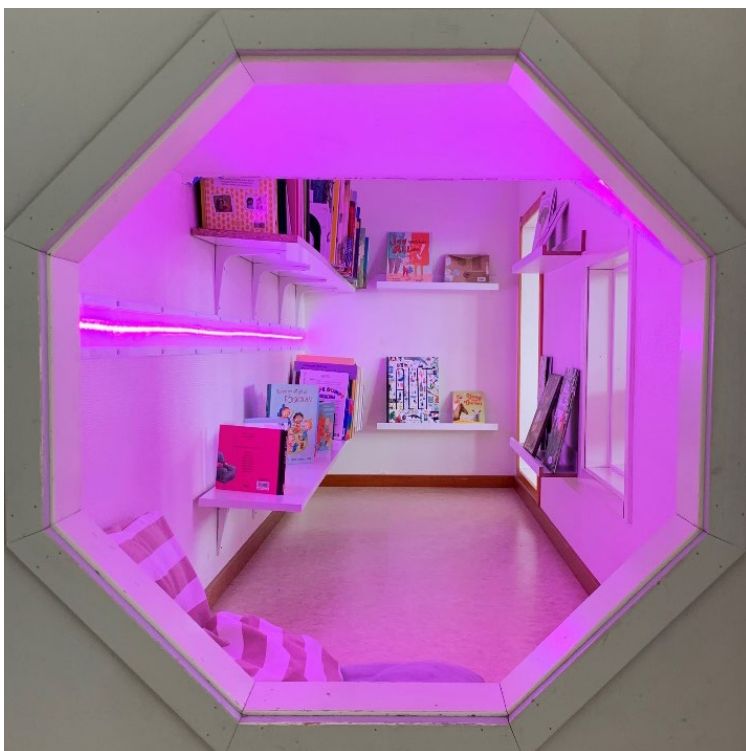
Innehåll

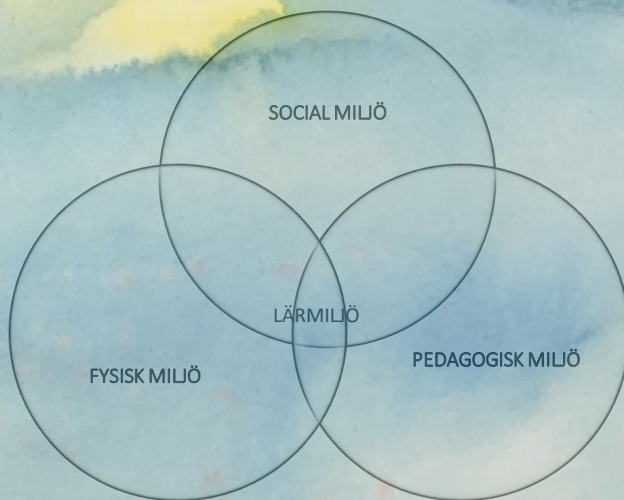
Inledning	3
Lärmiljö – fysisk, social och pedagogisk.....	5
Estetik	11
Visuell miljö.....	14
Barns inflytande.....	17
Material och verktyg.....	21
Fantasi, lek och kreativitet	25
Systematiskt kvalitetsarbete	28
Slutnoter.....	31

Karin Mattsson och Mimmi Adolfsson för Valfärd skola, Nacka kommun, 2021.

Inledning

Hållbara lärmiljöer i förskolan är ett komplement till vägledningsdokumentet *Framtidens lärmiljöer*. Dokumentet är ett stöd för pedagoger¹ i det systematiska kvalitetsarbetet för att skapa en likvärdig utbildning för barn inom Nackas kommunala förskolor. Det utgår från Nacka kommuns vision ”Öppenhet och mångfald” samt devisen ”Förskolor som är bäst för världen” som är en ledstjärna i vårt arbete med att utveckla Framtidens förskola.

Lärmiljön i förskolan består inte bara av en *fysisk miljö*, utan även av en *social miljö* och en *pedagogisk miljö* som tillsammans skapar förutsättningar för lärande. När de tre delarna är i samklang är förutsättningarna för barnets utbildning mest gynnsam.

I social miljö ingår till exempel den gemenskap och det sammanhang som barnet befinner sig i och de attityder som finns i barnets närhet. I pedagogisk miljö ingår bland annat den pedagogik vi använder och de verktyg som vi erbjuder för lärande.

Hållbara lärmiljöer i förskolan handlar till största del om inre fysisk miljö, så som rumsutformning och inredning, men berör även pedagogisk och social miljö.

Till varje avsnitt finns reflektionsfrågor som kan användas i det systematiska kvalitetsarbetet för att stödja utvärdering och utveckling.

Lärnmiljö – fysisk, social och pedagogisk

För att ett barn ska kunna få bästa möjliga utbildning i förskolan behövs en närvarande pedagog som utgår från övertygelsen om att barnet genom sina handlingar vill skapa meningsfullhet och delta i ett sammanhang. Barnet ska få möjlighet att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar och därför behöver pedagogen aktivt arbeta med att låta barnet både vara och bli till i samma stund.²

Grundläggande i förskolans kvalitetsarbete är att förstå vikten av att vända blicken mot sig själv. Eftersom pedagogens uppdrag är att förmedla och hävda styrdokumentens syften och värden, är det nödvändigt att i kvalitetsarbetet granska sitt eget arbete och förhållningssätt.³ Pedagogen måste vara medveten om sin egen betydelse och att den i förskolans livsvärld med sina uttryck, sitt handlande och möten med andra människor, påverkar och

påverkas av sin omgivning. Alla barn har rätt till en lärmiljö som präglas av medmänsklighet, meningsfullhet och välbefinnande. Den förutsätter en pedagogroll och en social miljö som är tillåtande, respektfull och som genomsyras av omtanke gentemot barnet.

Utbildningen och undervisningen i förskolan ska utgå från barnets tidigare erfarenheter och kunnande och ge en progression i barnets lärande. Därför är det viktigt att du som pedagog uppmärksammar de aktiviteter som barnet redan tycker om att göra och knyter samman dem med läroplanens målområden. På så sätt kan lärmiljön utformas utifrån det barnet redan kan och erbjuda utmaningar som inspirerar till nya upptäckter och kunskaper.

När barnet visar sin kunskap kommunicerar det på olika sätt. Förutom genom muntliga uttryck och kroppsrörelser, visar barnet vad det kan genom hur det förhåller sig till det material det möter och den miljö det vistas i. Förskolans lärmiljö ska vara utformad ur ett tillgänglighetsperspektiv, så att alla barn kan visa vad de kan, och stödja barn som behöver särskilt stöd.⁴

Eftersom barn utvecklas och lär på olika sätt och i olika takt ska det finnas utrymme för ett varierat lärande. För att barnet ska få förutsättningar att utvecklas mot de mål som läroplanen anger ska miljön innehålla utrymmen för lek, skapande, reflektion och laboration inom till exempel konstruktion, naturvetenskap, teknik, matematik och språk. Arbetslaget ska tillsammans skapa en lärmiljö som erbjuder en mångfald av sätt att kommunicera och visa kunskap. Barnet kan till exempel praktiskt få göra och uppleva genom att samtala, rita, skriva, lyssna och filma, i både digitala och andra tekniker. När barnets olika sinnen utmanas ökar barnets engagemang i lärandet.⁵

Undervisningen ger en fördjupad begreppsförståelse om barnet konkret erfar olika kunskapsområden i lärmiljön. Inom ett projekterande arbetssätt eller temaarbete är områdets synlighet i miljön särskilt betydelsefullt eftersom det finns en stor mängd av begrepp inom ett kunskapsområde. En förutsättning för att kunna utgå från barnets intresse inom ett kunskapsområde är att barnet kan hitta utmaningar och göra upptäckter i lärmiljön.

Undervisningen följer inte alltid planerade steg utan måste ta hänsyn till barns spontanitet och lek.⁶

I det pedagogiska uppdraget ingår att variera hur utbildningen är organiserad så att barn ges goda förutsättningar att lära. Den fysiska miljön och möbleringen ska vara föränderlig och utformad så att den underlättar en lämplig sammansättning och storlek på barngruppen.⁷

På platser där barn kan mötas, i par eller i grupper om 3–5 barn, skapas en känsla av samhörighet. Där kan gruppen samlas för att uppleva varandras kreativitet och undersöka tillsammans samt samtala kring fenomen och upptäckter. Som närvarande pedagog kan du undervisa genom att stötta, utmana och ge begrepp samt delta i gemenskapen och i det lärande som pågår.

Det är när vi interagerar och resonerar med andra som vi utvecklar våra tankar och bilder av olika sammanhang, men samtalet fortsätter även i en inre dialog.⁸ Därför behövs också kojor eller enskilda platser där barnet i lugn och ro kan bearbeta

sina intryck som då kan utvecklas och införlivas med barnets tidigare kunskap och erfarenhet.

I ett samhälle som är ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart, nu och i framtiden, är viktiga egenskaper att kunna samarbeta, visa omsorg om varandra samt att kunna ta ansvar för sig själv och sin omgivning. En rik lärmiljö ger förutsättningar för barnet att utveckla alla dessa egenskaper och förmågor. Den främjar delaktighet och ger barnet utrymme till att bli initiativtagare. Utgångspunkter i hållbarhetsarbetet är FN:s globala mål - Agenda 2030 och FN:s konvention om barnets rättigheter samt de nationella styrdokument som ligger till grund för barnets utbildning.⁹

Reflektionsfrågor

1. Vad står i läroplanen om förskolans miljö?
2. Hur stödjer lärmiljön och det material vi erbjuder de förmågor vi vill att barnen ska utveckla, till exempel att kommunicera, reflektera, undersöka, samarbeta, lösa problem?
3. På vilka sätt lever vision och värdegrund i lärmiljön?
4. Vilka platser i miljön ger förutsättningar för god social hållbarhet, dvs. samspel, kommunikation, inkludering och samvaro?
5. Hur vet vi att lärmiljön är stimulerande för barnen?
6. Var är projektet/temat synligt i lärmiljön?
7. Har lärmiljön platser för lärande inom de målområden som läroplanen anger, till exempel matematik, naturvetenskap, språk, lek?
8. Är ansvaret för hur den fysiska miljön tas om hand och utvecklas tydligt fördelat i arbetslaget? Har alla pedagoger en uppgift?
9. Hur tillåtande är du som pedagog? Får material flyttas, undersökas och användas på barnens sätt? (Kaos/regelstyrt.)
10. Hur stödjer ditt förhållningssätt barnets lärande och barnets möte med materialet?
11. Fundera kring ert förhållningssätt, hur tilltal, uttryck och handling påverkar barnens lärmiljö.
12. Hur kan ni aktivt dagligen utmana barnen mot läroplanens målområden i er lärmiljö?
13. Vad kan du lägga till som erbjuder ytterligare utmaningar kring den aktivitet som barnen tycker om att göra just nu?
14. Hur blir platserna för lek välkomnande?
15. Finns det platser där barn kan känna sig otrygga?
16. På vilket sätt har FN:s konvention om barnets rättigheter varit en del av arbetet med lärmiljön?

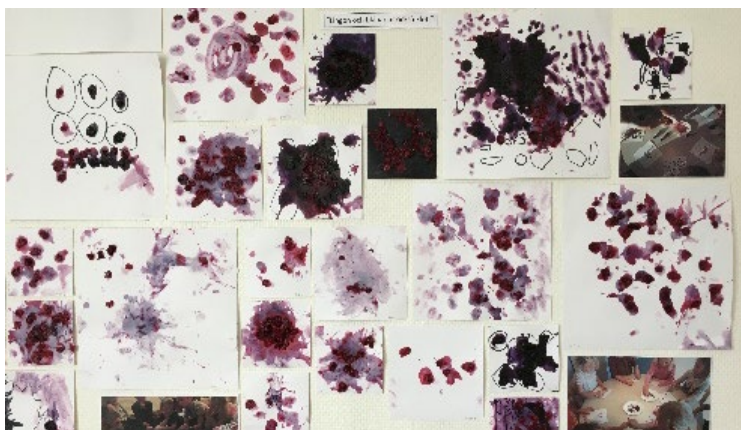
Estetik

Hjärnans främsta uppgift är att skapa en upplevelse av vår omvärld som hänger samman och är begriplig. Intrycken sorteras och kategoriseras i till exempel olika färger genom de skillnader och likheter som hjärnan uppfattar. Raka linjer, enkla gestalter, cirklar, osammansatta former är sådant som människan lätt uppfattar och föredrar. Denna förmåga att kategorisera och sortera är allmänmänsklig och hör samman med hur vi uppfattar estetik.¹⁰

Barn och pedagogers arbetsmiljö ska vara estetiskt utformad. Med hjälp av en medveten ljus- och färgsättning och genomtänka val av inredning kan en miljö skapas som ger ett harmoniskt intryck och som positivt påverkar våra känslor och hur vi lär. Rummets inredning och utformning ger upplevelser som påverkar vår samvaro, hur vi kommunicerar och vårt välbefinnande.¹¹ En estetiskt utformad lärmiljö berör och ger lustfyllda och positiva upplevelser hos barn och pedagoger. Sortering efter färg, form eller textur är estetiskt tilltalande. Att ha en tydlig struktur över förskolans material skapar trygghet och

ger överblick. När materialet framträder och framhävs kan barnet enkelt själv välja, vilket ger en ökad självständighet.

Ett tydligt formspråk underlättar för barnet att orientera sig i lärmiljön.¹² Det betyder att proportioner, inredning, material, färg, form och ljus (dagsljus respektive belysning) ska vara genomtänkt och samspela för att bilda en ordnad lärmiljö. För att skapa en harmonisk miljö behöver även det som sätts upp på väggar följa tänkta linjer och gemensamma typsnitt. Inom estetiken ingår även att skapa en ljudmiljö där lugn musik och låga röster förstärker intrycket av harmoni.

En förutsättning för att en lärmiljö ska bevara sin höga kvalitet, och förmedla ett estetiskt tydligt intryck och sammanhang, är att den sköts om. Inredning måste lagas, trasiga lampor bytas ut, material tillsättas eller fyllas på. Det ansvaret vilar på hela arbetslaget.

Reflektionsfrågor

1. På vilka sätt är miljön estetisk vacker, inspirerande och inbjudande?
2. Vad ser barnen och vad dras de till när de kommer in i rummet?
3. Är miljön överskådlig, strukturerad och organiserad så att materialet är tillgängligt och tydligt framträder?
4. Sköts miljön om? (Laga/kasta/häng upp/fyll på.)
5. Präglas lärmiljön av lugn och ro?
6. På vilket sätt ger miljön ett lugnt och harmoniskt intryck?
7. Är det tydligt och enkelt att orientera sig i lärmiljön?
8. Följer det som sitter uppsatt på väggarna ”tänkta linjer”?
9. Använder ni ett gemensamt typsnitt?
10. På vilket sätt harmoniserar mönster i miljön med varandra?

Visuell miljö

Belysningen i rummen ska användas för att beskriva och framhäva miljön. Genom att variera var det är ljus och skugga kan ögat lättare uppfatta omgivningen och skillnaderna underlättar överblick och orientering. Att beskriva rummet med hjälp av ljus bidrar till att skapa en atmosfär som har en emotionell påverkan på dem som vistas där.¹³ Ljussättningen ska bjuda in barnet och signalera öppenhet. Platser som är viktiga kan markeras med punktbelysning så att kontraster mellan olika ytor och aktiviteter i miljön framträder. Skuggor och mörkare delar av rummen skapar mystik och kan ge utrymme för lekar och aktiviteter som kräver dämpad belysning.

Färgsättningen av miljön påverkas av ljussättningen, men också av hur naturligt ljus faller in i rummen. Den ska vara genomtänkt och skapa en balans så att barnet lätt kan ta in den information som kommuniceras. Målet är att skapa en helhet där alla delar av miljön vävs samman.¹⁴ Eftersom färger alltid förekommer i relation till varandra ska färgsättningen vara baserad på genomtänkta val. De färgkombinationer som förekommer ska harmonisera med övrig inredning. Stora kontraster mellan olika färger kan användas för att skapa tydlighet och åtskillnader i miljön som barnet ska uppmärksamma. Mattor, tyger och andra typer av avgränsningar ger förståelse för hur miljön är sammanbunden och visar hur du kan orientera dig i rummet.

Reflektionsfrågor

1. Hur är miljön ljussatt så att materialet är synligt?
2. Är platserna ljussatta så att de framträder?
3. Hur ser avgränsningar i miljön ut mellan de olika platserna för lek?
4. Bildar färgsättningen harmoni och balans?
5. På vilket sätt hjälper ljus- och färgsättning till att skapa ytor dit barnen bjuds in till lek?
6. Var i miljön används mörker och skugga för att skapa kontraster?
7. Hur används mörker och skugga för att skapa mystik?
8. Används punktbelysning för att ge uppmärksamhet till platser som är viktiga?

Barns inflytande

Förskolans lärmiljö ska utformas så att den stöttar barnet i att kunna lita på sin egen förmåga. Lärmiljön ska även ge barnet inflytande över utbildningens utformning.

Hur vi utformar vår lärmiljö återspeglar hur viktiga vi anser att olika aktiviteter är och hur vi värdesätter dem som ska vistas i miljön. Genom att till exempel anpassa höjden på ett bord och en stol ger vi ett barn möjlighet att själv bestämma om det vill sitta eller stå. Genom att placera material inom räckhåll för barnet kan det själv bestämma över vilken aktivitet det vill göra. Där det finns möjlighet ska miljön anpassas till barnet så att det kan vara självständigt och utöva ett reellt inflytande över sin utbildning.

Lärmiljön ska vara tillgänglig för barn med funktionsvariationer och de förutsättningar för lärande som finns hos alla barn i förskolan ska samspela med social miljö, pedagogisk miljö och fysisk miljö.¹⁵ Utformningen ska ske med utgångspunkt i att barnet gör rätt om det kan. Om barnet bemöts med förväntningar som överstiger barnets förmågor ska pedagogen, i dialog med barnet, utforma lärmiljön så att barnet får nya verktyg till att utveckla sina förmågor.¹⁶

Den fysiska miljön ska utformas så att den ger förutsättningar för socialt samspel, delaktighet och samvaro. Barnens bästa ska vara i åtanke när vi väljer inredning och hur öppningar och siktlinjer (en tänkt linje som sammanfaller visuellt mellan två punkter) är placerade. Valen påverkar barnet och dess möjlighet att röra sig i rummet.¹⁷

Barn har rätt att vara delaktiga i utformningen av den fysiska miljön. Detta kan ske genom att pedagogen är uppmärksam på barnens behov och vad de är intresserade av. Pedagogerna och barngruppen kan även tillsammans komma överens om hur miljön ska förändras. Barnen kan vara delaktiga i förändringen genom att hjälpa till med att till exempel skruva, måla, flytta möbler och packa upp. Det är viktigt att alla får komma till tals och känna delaktighet samt att arbetslaget tillsammans reflekterar över hur förändringen påverkar barnens utbildning.

Barnen kan utöva ett reellt inflytande över miljön genom att vi lämnar kvar utrymmen där de kan utforma egna lekvärldar. Vi kan tillföra material som inte är förutbestämt och som överraskar. Det kan till exempel vara bockar som kan flyttas, och som tillsammans med tyger gestaltar barnets fantasivärldar, eller flyttbara hyllor och större kartonger som kan skapa nya platser för lek. När den oplanerade aktiviteten tar nya utrymmen i anspråk sker oväntade saker i barnens lek. Genom att ge barnet inflytande och bjuda in till delaktighet kan lärmiljön förändras i takt med barnens tankar, intressen och fantasier.

Reflektionsfrågor

1. Är material och inredning placerad i barnens höjd?
2. Hur är barnen delaktiga i den lärmiljö som byggs upp?
3. Vilka möjligheter har barnen att flytta material och viss inredning för att skapa egna lekvärldar?
4. På vilka sätt hindrar eller möjliggör vi hur barn rör sig i rummen?
5. Med utgångspunkt i att barn gör rätt om de kan, på vilka sätt kan du som pedagog stötta barn som behöver stöd?
6. På vilka sätt kan barnen vara självständiga i lärmiljön?
7. Är lärmiljön tillgänglig för barn med funktionsvariation?

Material och verktyg

Barn visar sin kunskap och lär genom att kombinera och prova olika material och verktyg. Materialet ska vara mångsidigt och föränderligt så att det stimulerar till utforskning.¹⁸

Lärmiljön ska erbjuda upplevelser och möten med olika former, egenskaper, texturer och verktyg som kompletterar det som barnet möter i hemmet. Tillsammans kan förskola och hem bredda barnets kunskaper så att barnet kan utvecklas rikt och mångsidigt.

I lärmiljön ska det också finnas material som synliggör mångfald och olika kulturer, inklusive de nationella minoriteternas språk och kulturer. På så sätt kan barnen få kännedom om olika slags levnadsförhållanden och utveckla sina förmågor att förstå och leva sig in i andra människors villkor och värderingar.¹⁹

När material kombineras kan skillnader framträda och nya upptäckter göras. Därför är det viktigt att materialet får flyttas till andra platser under dagen innan det gemensamt sorteras tillbaka

där det hör hemma. Sortering vid platser barnen lämnat och andra påminnelser kan vänta tills dess att barnens lek avslutats på ett naturligt sätt. Det är viktigt att barnens lek inte avbryts

Det material som förskolan erbjuder ska stå synligt och vara tillgängligt för barnen.²⁰ Hur materialet visas har betydelse för hur ett barn förstår en aktivitet och olika aspekter kring kunskapsområdet. I förlängningen påverkar det barnets möjligheter att skapa mening.²¹

Som pedagog ska du också erbjuda barnen att uppleva, gestalta och berätta genom olika uttrycksformer. Det betyder att det måste finnas material för till exempel bild, drama och musik i lärmiljön. Även digitala verktyg ska vara tillgängliga och barnen ska ges förutsättningar att förstå hur den digitala tekniken kan användas.

I förskolan ska barnen också bredda sina förmågor och intressen utan att begränsas av könsstereotypa uppfattningar.²² Detta måste vi tänka på vid val av material som starkt formar barns uppfattningar om hur man ska vara och leka.

Materialet måste vårdas av pedagogerna och trasiga föremål ska tas bort eller lagas. Under den årliga barnsäkerhetsronden kontrolleras till exempel att sladdar är fastsatta och möbler försedda med tipskydd. Säkerheten i den fysiska miljön ska även ses över fortlöpande under året.

Att använda återbruksmaterial främjar en hållbar utveckling och barnets kreativitet och utforskande. Material som köps in ska vara miljövänligt och miljömärkt. Det ska bestå av naturmaterial eller material som kan återvinnas, vara giftfritt och uppfylla de krav på säkerhet som kommunen ställer.

Nacka kommun har utformat information och en checklista till Nackas förskolor och skolor ”Vägen till en giftfri förskola och skola” som finns tillgänglig på Nacka kommuns hemsida.

Reflektionsfrågor

1. Vad vill vi att barnen ska få uppleva och utforska med det material vi erbjuder, vad bör läggas till eller tas bort?
2. Vilket material finns som kan förändras?
3. Hur är materialet valt? Stöttar det och utmanar barnen i deras lärande?
4. Hur utmanar materialet det enskilda barnets kunskapsnivåer?
5. Finns det material som synliggör mångfald och olika kulturer, inklusive de nationella minoriteternas språk och kulturer?
6. Är materialet miljövänligt och giftfritt?
7. Har Nacka kommuns checklista om en giftfri förskola och skola använts?
8. Vilket material finns som kan besjålas? (Djur, figurer etc.)
9. Vilka digitala verktyg finns tillgängliga i lärmiljön?
10. På vilket sätt hör materialet som finns i lärmiljön samman med läroplanens mål?
11. Finns det rutiner kring barnsäkerhetsrund?
12. Är material placerat så att barnen kan undersöka och upptäcka skillnader?

Fantasi, lek och kreativitet

Förmågan att kunna skapa inre bilder, av något som du har sett eller inte tidigare har mött, kallas för fantasi. Denna förmåga hör tätt samman med kreativitet och lek.

Lär miljön i förskolan ska främja, ge utrymme för och motivera barn till olika sorters lek. Den ska också inspirera till utforskande och lärande samt stimulera och vidareutveckla barns kreativitet. Barn ska utmanas och uppmuntras till att tänka i nya banor och på nya sätt. Därför behövs både utrymmen där barnen kan dra sig tillbaka under obruten tid för att reflektera över det som de har upplevt och lärt sig, och utrymmen där barnen kan mötas för att utbyta tankar och idéer.

En kreativ tanke uppstår inte ur tomma intet utan baseras på tidigare kunskaper, upplevelser och erfarenheter. Ett engagemang i en uppgift motiverar människor att förena gamla tankar med nya intryck. Det är på det här sättet som också lek skapas.

När barn får möjlighet att tillsammans gestalta sina inre bilder skapas kreativa tänkesätt och nya originella idéer. En kreativ lärmiljö präglas av ett tillåtande förhållningssätt till hur barnet får vara och uttrycka sig. Leken bidrar till att barnet kan repetera och öva under sin utbildning. Den bidrar också till att skapa en känsla av kontroll och ger lust att lära mer.²³

Förskolans uppdrag att bedriva undervisning pågår under hela dagen. Leken blir på så sätt en plats där barnen kan lära av varandra och av den som kan lite mer, utmanas och få upplevelser som främjar lärandet.²⁴

Lärmiljön behöver även berikas så att den ger förutsättningar för barnen att utveckla en pågående lek. Till detta behövs material som främjar barnets fantasi och föreställningsförmåga och som utökar de sätt barnet visar kunskap.

Reflektionsfrågor

1. På vilka sätt skapar lärmiljön utrymme för barnen att vara kreativa och använda sin fantasi?
2. På vilket sätt motiverar lärmiljön barnen till lek av olika sorter?
3. Vilket material finns som utmanar barnens fantasi och kreativitet?
4. På vilka sätt engagerar vi oss i barnens lek så att barnen får lust att lära mer?
5. Har vi ett tillåtande förhållningsätt så att barnen tillåts att vara kreativa?
6. Var finns det utrymmen där barn kan dra sig tillbaka för att reflektera?
7. När under dagen finns det utrymme för fantasilekar?
8. Var finns det platser där barn kan mötas för gemensamt lärande? Finns det på flera ställen i miljön?

Systematiskt kvalitetsarbete

Det kontinuerliga utvecklingsarbetet kring lärmiljöer är en del av arbetet för likvärdighet i Nackas kommunala förskolor.

Alla som ingår i arbetslaget ska delta i arbetet med att utveckla utbildningen i förskolan. Det görs genom att utvärdera och analysera om arbetet sker enligt de nationella målen och genom att vidta åtgärder som förbättrar utbildningen och ökar måluppfyllelsen.²⁵ För att säkerställa att den fysiska arbetsmiljön är säker för barnen sker regelbundna barnsäkerhetsronder. I protokollen från rondonen framträder förbättringsområden som ska åtgärdas. I det systematiska kvalitetsarbetet ingår även att utvärdera de metoder för utveckling och utvärdering som förskolorna använder.

Utvärderingsarbetet ska utgå från ett tydligt barnperspektiv där barnens röster lyfts fram. Även vårdnadshavarna ska vara delaktiga när lärmiljön utvecklas och utvärderas.²⁶ Det kan ske genom till exempel olika mötesformer och enkäter.

För att varje barn ska få bästa möjliga förutsättningar för utveckling och lärande krävs ett systematiskt kvalitetsarbete med en kontinuerlig dokumentation och uppföljning av förändringar över tid. I kvalitetsarbetets analys framträder styrkor och förbättringsområden. På så sätt kan vi få Nackas kommunala förskolors beprövade erfarenhet dokumenterad och speglad i aktuell forskning.

Pedagogisk dokumentation kan användas för att utvärdera och analysera hur lärmiljön påverkat barnets utbildning. Den synliggör i hur hög grad lärmiljön tillgodosett barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål. Skolverket har utformat material som ger stöd i dokumentationsarbetet.

Inom förskolan finns en lång tradition av att samarbeta och att lära av varandra. Genom kollegialt lärande kan lärmiljön utvecklas och förändras så att barnens utbildning blir intressant, rolig och meningsfull. Erfarenhetsutbyte vid reflektionstillfällen, besök på varandras avdelningar eller handledning av utvecklingsledare ger möjlighet till nya perspektiv på det egna arbetet. Ytterligare ett verktyg i kvalitetsarbetet är att använda reflektionsfrågorna som finns i slutet av varje avsnitt i detta dokument.

Reflektionsfrågor

1. Vilka fördjupande reflektionsfrågor om lärmiljön har vi utvärderat?
2. På vilket sätt har vi utvecklat lärmiljön när det gäller fysisk miljö, social miljö, pedagogisk miljö?
3. Hur har vi under året arbetat för att bevara/utveckla/skapa ett gemensamt förhållningsätt och en god atmosfär i arbetslaget?
4. Hur har miljön förändrats efter barnens intressen och behov?
5. Hur har vi dokumenterat förändringar i lärmiljön?
6. Vilken metod för att utveckla lärmiljön har varit mest gynnsam? (Pedagogisk dokumentation, kollegialt lärande, handledning eller annan.)
7. Har barnsäkerhetsrund gjorts under året och eventuella förbättringsåtgärder genomförts?

Slutnoter

---

¹ Med begreppet pedagog avses legitimerad förskollärare eller behörig barnskötare.

² Emma Uprichard. Children as ‘Being and Becomings’: Children, Childhood and Temporality. *Children & Society*. 22, 2008: ss. 303–313.

³ Skolverket, *Läroplan för förskolan Lpfö 18; Skollag*, SFS 2010:800.

⁴ Skolverket, *Tillgängliga lärmiljöer? En nationell studie av skolbuvdännens arbete för grundskoleelever med funktionsnedsättning*, 2016.

⁵ Ann Pihlgren ”*Undervisning i förskolan – Att skapa lärande undervisningsmiljöer*”, Stockholm: Natur och Kultur, 2019.

⁶ Christian Eidevald, Ingrid Engdahl, Sofia Frankenberg, Hillevi Lenz Taguchi & Anna Palmer ”Omsorgsfull och lekfull utbildning och undervisning i förskolan” *Undervisning i förskolan En kunskapsöversikt* (Red. Sonja Sheridan & Pia Williams) Stockholm: Skolverket, 2018.

⁷ *Skollag*, SFS 2010:800.

⁸ Lena Geijer ”Samtal om dyslexiarbete över professionsgränser”, *Didaktik i omvandlingens tid Text, representation, design* (red. Eva Insulander, Susanne Kjällander, Fredrik Lindstrand & Anna Åkerfeldt) Stockholm: Liber, 2017.

⁹ Agenda 2030 – för hållbar utveckling; FN: konvention om barnets rättigheter; Skolverket, *Läroplan för förskolan Lpfö 18; Skollag*, SFS 2010:800.

¹⁰ Ulf Karlén ”Vara eller verka vara om färg, ljus, rum och estetisk uppmärksamhet” *Forskare och praktiker om Färg Ljus Rum* (red. Karin Fridell Anter) Stockholm: Formas, 2006.

¹¹ Specialpedagogiska skolmyndigheten, *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning Handledning Förskola skola fritidsbem*, 2016.

¹² Torbjörn Laike, (1997). *The impact of daycare environments on children’s mood and behavior*. Scandinavian Journal of Psychology, vol 38, sid 209–218.

-
- ¹³ Anders Liljefors ”Ljus och färg i seendets rum” *Forskare och praktiker om Färg Ljus Rum* (red. Karin Fridell Anter) Stockholm: Formas, 2006.
- ¹⁴ Torbjörn Låike ”Inomhusmiljöns betydelse för barns välbefinnande” *Svensk miljöpsykologi* (red. Maria Johansson, Marianne Küller) Lund; Studentlitteratur, 2005.
- ¹⁵ Specialpedagogiska skolmyndigheten, *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning Handledning Förskola skola fritidshem*, 2016.
- ¹⁶ Ross W. Green, *Vilse i skolan Hur vi kan hjälpa barn med beteendeproblematik att hitta rätt* Lund: Studentlitteratur, 2016.
- ¹⁷ Specialpedagogiska skolmyndigheten, *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning Handledning Förskola skola fritidshem*, 2016.
- ¹⁸ Elisabeth Nordin-Hultman *Pedagogiska miljöer och barns subjektsskapande*. Stockholm: Liber, 2004.
- ¹⁹ Skolverket, *Läroplan för förskolan Lpfö 18*.
- ²⁰ Elisabeth Nordin-Hultman *Pedagogiska miljöer och barns subjektsskapande*. Stockholm: Liber, 2004.
- ²¹ Annika Elm ”Det är något i luften” – barns meningsskapande om luft”, *Didaktik i omvandlingens tid, Text, representation, design* (red. Eva Insulander, Susanne Kjällander, Fredrik Lindstrand & Anna Åkerfeldt) Stockholm: Liber, 2017.
- ²² Skolverket, *Läroplan för förskolan Lpfö 18*.
- ²³ Staffan Selander, *Didaktiken efter Vygotskij Design för lärande* Stockholm: Liber, 2017.
- ²⁴ Anette Sandberg, Anne Lillvist & Eva Ärlemalm-Hagsér ”Undervisning i olika lärmiljöer i förskolan”, *Undervisning i förskolan En kunskapsöversikt* (Red. Sonja Sheridan & Pia Williams) Stockholm: Skolverket, 2018.
- ²⁵ Skolverket, *Läroplan för förskolan Lpfö 18*.
- ²⁶ Ibid.